

RÉGI, ÉS RÉGEBBI TÖRTEL

IV. Törteli nemesi címerek

Dr. Erdei László

Törteli Falumúzeum Baráti Kör Egyesület

erdei@bio.u-szeged.hu

Jelen írásom Borovszky Samu (1860-1912) *Magyarország vármegyei és városai* sorozatának 1910-ben kiadott Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye I. kötetében közölt PEST VÁRMEGYE NEMES CSALÁDAI. c. fejezeten alapul (1). Fontos ezt azért megjegyezni, mert adatai az 1910-es évig terjednek. A Törtellel kapcsolatos nemesek földbirtokainak fekvése, helyszínelése nem ezen írás feladata, további levéltári munkát igényel. Itt és most csupán a törteli nemes családok címereinek közreadására szorítkozunk a fenti könyv alapján. Sajnos, távolról sem teljes ez a beszámoló, további levéltári kutatásra ösztönző felhívásnak szánom. Szervesen kapcsolódik ehhez az íráshoz Striczky György "Törtel" c. monográfiájának "Régi nemesi kúriák községünkben" c. fejezete (2).

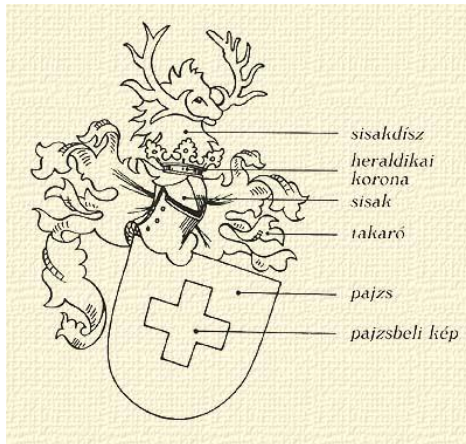
Egy kis címertan

A címerek leírásának megértéséhez szükséges a címertan (heraldika) néhány alapfogalmának ismertetése.

A címer legfontosabb része a **pajzs**. Ezért a *tulajdonképpeni címernek* a pajzsot tekintjük. A címer többi részei az úgynevezett *címerrészek és -tartozékok*. **A pajzsot a címviseelő szemszögéből kell szemlélni, mintha az a mellvértjén lenne**, hiszen ez volt az eredeti funkciója. Tehát amit az olvasó szemből nézve jobb oldalnak lát, az a heraldikai nevezéktan szerint bal oldali.

A címer további részei a sisak, sisakkorona, sisaktakaró és sisakdísz, a pajzssal együtt a teljes címer. A címerrészek hiányozhatnak is, de a pajzs sohasem (ezért nem tekinthető szabályos állami címernek a Rákosi korszak alatti, szovjet típusú címer, később legalább egy pajzs került a közepébe).

A címerpajzsok a **címerábrák** elhelyezésére szolgáló felülete a mező vagy alap, amelyet különféle színekkel lehet bevonni. Ezek nevei lehetnek fémek (arany, ezüst) a színek vörös, bíbor, kék, zöld és fekete, illetve lehetnek prémekek, mint például hermelin. Ezek összefoglalóan a *borítást (takarót)* adják, míg a fémek és a színek neve *mázak*. A mezőben különféle **címerábrák helyezkednek el, mint címerképek vagy mesteralakok**. A teljes címert alább szemléltetjük (3).

A teljes címer és részei.

Törtelen volt birtokos nemes családok címerei

A **Beóthy család** (Bessenyi és Örvendi, gróf és nemes) Bihar vármegyéből származott, onnan több vármegyében terjedt el. A Pest vármegyében letelepedett ág Lajos (1867) pestmegyei első alispántól származik, ki **házasság útján Törtelen telepedett meg**. Kúriájuk a mai Polgármesteri Hivatal épülete volt, ma már jelentősen kibővítve és átalakítva. A monda szerint a Beóthy nevet onnan kapta, hogy a család egyik őse menyegzőjét nagyböjtben tartotta. Címerük a pajzs udvarának alján egy koronán nyugvó, kardot tartó kar, amelyet borostyán koszorú vesz körül.

A **Fehér család** tagjai már Törtel 1761-es összeírásában is szerepeltek (Nemes Fehér Mátyás), 1762-ben Fehér Józsefet említik (vajon nem azonos az 1761-es összeírásban szereplő Fehérváry

Józseffel?); György törteli lakos 1817-ben; és ő (vagy fia?) **György törteli lakos** 1830-ban Pest vármegye nemesei közé tartoznak. (*Címerleírást nem találtam – E.L.*).

A **Jaloviczky** (Jalsovai). család eredetét Szlavóniában kell keresnünk, ahol Jalsoviczi (de Jalsovch) István 1385-ben nemességet nyert. A török elől e család is az ország felső részébe menekült, honnan a XVIII. század elején Pest vármegyében talált otthont. Itt először Pál, majd 1810-ben Mihály és Sámuel hirdették ki régi nemességüket. E családból: Lajos 1834-ben ügyész, Károly 1845-ben szintén ügyész majd táblabíró, István 1888-ban szolgabíró volt, Sándor belügyminiszteri tanácsos, László dr. a Nagykőrösi Népbank vezérigazgatója és így tovább. **Birtokaik Nagykőrösön, Nyársapáton és Törtelen voltak; kastélyuk a nagykőrösre vezető út mellett, az Újosztály dűlővel szemben van, a volt Állami Gazdaság központja, ma a Dél-Pest Megyei Mezőgazdasági Zrt. tehenészeti telepé.**

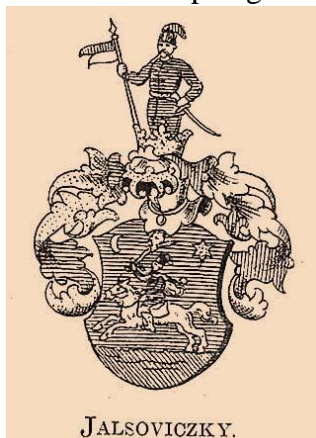

A Jalsoviczky kúria (Fotó: Pásztor József).

Címerük: kékben, zöld téren ezüst félholdtól és hatágú arany csillagtól kísért, fehér lovon jobbra vágató vörös ruhás magyar vitéz, jobbában kivont karddal, melyre török fő van tűzve. Sisakdísz: kékruhás, vörös csizmás magyar vitéz növekvően, jobbában vörös-fehér zászlóval, balját kard markolatján nyugtatva. Pajzstakarók: kék-arany, vörös-ezüst.

A **Kovács** család.

Kovács Mátyás törteli lakos, Nógrád vármegye bizonyítványa alapján 1759-ben kapott nemességet; láttuk, hogy Nemes Kovács Mihály az 1761-es törteli összeírásban szerepelt, **József törteli lakos** pedig Nógrád vármegye bizonyítványa alapján 1796-ban kapott megerősítést.

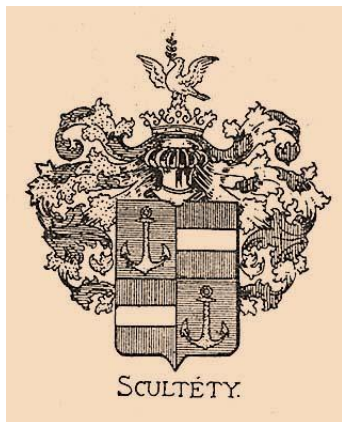
(Címerleírást nem találtam –E.L.)

Nagy (Péli) család a bars megyei Alsópéltől származó család, mely azonban a barsvármegyei Pélen és And pusztán kívül, a pestvármegyei Péteri pusztára is már 1697-ben királyi adományt nyert. A család már 1626-ban szerepel és egyik tagja a pestvármegyei Galgamácsán még 1910-ben élt. **Törtelen és Péczelen is birtokos volt.** András 1793-ban pestvármegyei táblabíró.

(Címerleírást nem találtam –E.L.)

A **Scultéty** (Alsó-Lehotai) régi nemesi család, melynek első ismert őse Scultetus György, aki a Szepességben már 1423-ban szerepelt. A nemességet Trencsén vármegyében 1790-ben hirdették ki, továbbá Pozsony vármegye nemesi bizonyítványa alapján Pált és fiait, Lajost, Józsefet és Nándort, valamint leányait 1821-ben Pest vármegye nemeseinek sorába felvették. A család még Bácskában és Krassó-Szörényben is elterjedt és 1848 előtt többek között **Törtelen volt birtokos.**

Címerük: négyelt pajzs. 1-4 kékben arany horgony. 2-3 vörösben ezüst pólya. Sisakdísz kiterjesztett szárnyú fehér galamb, csőrében zöld olajágot tart. Takarók: kék-arany, vörös-ezüst.

A **nemes Vida család** jól ismert Törtelen, szerepel az 1761-es összeírásban is. Teljes melléknevük Felsőpenczi és Fegyverneki. Kihalt régi nemes család, egyedül a legutolsó **kihalt nemes családtagnak özvegye élt még 1910-ben Törtelen az ősi Vida-kúriában.** Vida István fiával, Istvánnal, leányával Gabriellával 1609-ben kaptak nemeslevelet II. Mátyástól, melyet Mária Terézia királynő 1740-ben megújított. A család tagjai már 1770 körül szerepelnek Pest vármegyében, egyik ismert tagja László 1810 körül több vármegye táblabírója.

Vida László tevékenységét részletesen leírja Törtel monográfiájában mind Striczky György, mind Kristó László, ezért erre itt nem térünk ki (2, 4). Különösen értékes feldolgozást ad Kristó László Törtel Község monográfiája “Vida László emlékezete” c. fejezetében, a 243-301. oldalakon (4).

Címerük *II. Mátyástól*: Ezüst pajzsban zöld halmon hátsó lábain álló, koronát tartó, nyakán két nyíllal átlőtt szarvas. Sisakdísz ugyanaz. *Mária Teréziától*: kék pajzs, zöld halmon aranyruhás magyar vitéz kivont karddal, kinek kalapja, kardöve és csizmája vörös. Sisakdísz: ugyanaz

növekvően. Pajzstakarók: kék-arany, vörös-arany. Ez a címer két, egymástól kissé eltérő változatban is előfordul.

□□

Ezektől lényegesen eltér az a Vida családi címer, melyet Kristó László közöl Törtel Község monográfiája c. munkájának 21. és 243. oldalain (4). Ennek pajzsmezejében ló nélküli, gyalogos vitéz áll jobbjában kivont karddal, a sisakdísz ugyanez, növekvően.

Zombory (Kis vagy Szupataki) Albert 1765-ben kapott címeres nemeslevelet, melyet Hont vármegyében hirdettek ki. Ismertebb családtagok Albert ref. püspök, László nagykátai főszolgabíró 1848 előtt s e **családból származik Béla törteli birtokos.**

Címerük: vörös ruhás és kalpagos magyar vitéz, gazdagon ékesített prémes mentében kivont karddal. Sisakdísz ugyanaz (arany-fekete és fekete-vörös sasszárnyak között), hold és két csillaggal díszített vörös-arany zászlót tartva. Pajzstakarók: kék-arany, vörös-ezüst.

(A címer képét nem találtam. – E.L.)

Irodalom

1. Borovszky Samu (szerk.) *Magyarország vármegyéi és városai*. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye I. kötet: PEST VÁRMEGYE NEMES CSALÁDAI. Irta Kőszeghy Sándor megyei főlevéltáros (1910). <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0015/6.html>
2. Striczky György: Törtel. Magyar községek monográfiája. Kiadó: Törtel Község Önkormányzata, 2009.
3. <http://hu.wikipedia.org/wiki/Heraldika>
4. Kristó László: Törtel község monográfiája. Kiadta: Törteli Falumúzeum Baráti Kör Egyesület, 2011.